

Paulina Osmólska

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Interferencja dwóch koncepcji sztuki/literatury. Nowosielski i Różewicz

Rozprawa doktorska zatytułowana *Interferencja dwóch koncepcji sztuki/literatury. Nowosielski i Różewicz* stanowi próbę spojrzenia na twórczość Tadeusza Różewicza w kontekście malarstwa i koncepcji estetycznych (filozoficznych) Jerzego Nowosielskiego.

Celem pracy było zbadanie, w jaki sposób Tadeusz Różewicz i Jerzy Nowosielski, w procesie twórczym oddziaływali na siebie wzajemnie, oraz to, jak praktyka i poglądy artystów zmieniały się w toku przemian, zachodzących w literaturze i sztuce po II wojnie światowej. Rozprawa skupia się na zbadaniu wpływu dzieła malarskiego na twórczość plastyczną i poetycką, w kontekście zagadnień aksjologicznych i filozoficznych. W pracy poruszam też aspekt emocjonalny tych wpływów, w tym przypadku przyjaźń Różewicza i Nowosielskiego. Rozważania te pomogą, przynajmniej częściowo odkryć, jaki jest cel sztuki/ literatury obu twórców, a także ukazać założoną przeze mnie perspektywę interferencji sztuk.

Podstawowy materiał interpretacyjny rozprawy stanowią listy Tadeusza Różewicza oraz Zofii i Jerzego Nowosielskich, wybrane wiersze Tadeusza Różewicza, zebrane przez Jana Stolarczyka w zbiorze: *Utwory zebrane (tomy 1-4)*.

W zrozumieniu relacji Różewicza z malarstwem pomogły teksty poety, takie jak: *Przygotowanie do wieczoru autorskiego; Dźwięk i obraz w poezji współczesnej; Nic czyli wszystko; Kartki wydarte z „dziennika gliwickiego”*. Materiał badawczy dotyczący Jerzego Nowosielskiego to m.in. *Zagubiona bazylika. Refleksje o sztuce i wierze*, książka będąca zbiorem rozmów, wykładów, esejów i niepublikowanych tekstów malarza. Kolejną, ważną pozycją jest zbiór wywiadów przeprowadzonych z artystą przez Zbigniewa Podgórcę pt. *Rozmowy z Jerzym Nowosielskim*, które dają panoramę teologicznych i filozoficznych poglądów Jerzego Nowosielskiego. Uzupełnieniem jest korespondencja Ryszarda Przybylskiego i Tadeusza Różewicza, opublikowana przez Krystynę Czerni w roku 2021, w tomie Ryszard Przybylski, Tadeusz Różewicz, *Listy i rozmowy 1965-2014*.

W przypadku poezji Różewicza analizie poddane zostały utwory poetyckie, które zgodnie z przyjętą perspektywą badawczą wydają się szczególnie ważne, jako manifestacje koncepcji literacko-malarskich obu autorów.

Rozprawa podzielona jest na trzy rozdziały. Pierwszy poświęcony jest obecności Boga i sacrum w wybranych utworach Tadeusza Różewicza oraz Jerzego Nowosielskiego. Analizie poddany został sposób, w jaki doświadczali Boga i rozumieli religię obaj artyści. W przypadku twórczości Różewicza odwołuję się do pojęcia „sacrum ekumenicznego”. Cała malarska twórczość Nowosielskiego, zarówno dzieła związane z kultem, jak i świeckie, ukształtowana została przez pryzmat wiary, dlatego też punktem wyjścia było osadzenie poezji Różewicza i twórczości Nowosielskiego w kontekście filozoficzno-teologicznym.

Następnie, teorie estetyczne malarza zestawione zostają z jego malarstwem i poezją Różewicza. Dodatkowym punktem wspólnym jest dzieciństwo, które również kształtowane było przez religię – u Różewicza katolicką, u Nowosielskiego – unicką. Pierwszy rozdział to analiza tekstów, wywiadów, esejów i wykładów Nowosielskiego w zestawieniu z wierszami Różewicza, podejmującymi temat Boga i religii. Rozdział poszerzony jest też o wątki związane z teologicznym sposobem spojrzenia na świat przez malarza, poprzez objaśnienie takich zagadnień jak: katastrofa kosmiczna, metahistoria, herezja abrahamiczna.

Rozdział drugi rozprawy poświęcony jest przede wszystkim ikonie oraz malarstwu Jerzego Nowosielskiego. Zawarte w nim zostały założenia teoretyczne, teologiczne i artystyczne ikony oraz cel, w jakim jest tworzona. Rozdział ukazuje też drogę od ikony klasycznej do stworzonego przez artystę, indywidualnego stylu „świeckiej ikony”. Wskazuje też na metafizyczne poszukiwania w twórczości Różewicza i Nowosielskiego, rolę i miejsce świątyni w ich twórczości. Rozważania wzbogacone są o analizę przykładów malarstwa i wnętrz sakralnych Jerzego Nowosielskiego.

Rozdział trzeci dotyczy wybranych wierszy Tadeusza Różewicza, pochodzących z różnych lat jego twórczości, utworów zawierających szeroko rozumianą korespondencją z malarstwem. Rozdział porusza problem koloru w malarstwie i w poezji, ukazuje działania plastyczne Tadeusza Różewicza, rolę abstrakcji, analizę malarskiej poezji Różewicza oraz rozważania na temat celu sztuki. Zagadnieniem podjętym w tym rozdziale jest też korespondencja sztuk oraz problematyka ekfrazy.

W niniejszej pracy analizie poddane zostały głównie utwory poetyckie Różewicza, mające związek ze sztukami wizualnymi. Sztuka stała się dla Różewicza jednym z głównych źródeł przeżyć metafizycznych. W taki sam sposób sztukę czuł i rozumiał Nowosielski, była ona formą pozaracjonalnego, metafizycznego poznania, które uobecnia różnie pojmowany Absolut. Kontakt z malarstwem i twórczością wybranych artystów skłania również do refleksji nad relacją pomiędzy życiem a sztuką. To także refleksja nad metafizycznym i egzystencjalnym sensem twórczości.

W rozprawie doktorskiej podjęta została analiza utworów poetyckich Tadeusza Różewicza oraz dorobku malarskiego i intelektualnego (eseje, wykłady) Jerzego Nowosielskiego, jako wzajemnie oddziałujących na siebie artystów.

W niniejszej pracy interpretacji zostały poddane także listy Tadeusza Różewicza i Jerzego Nowosielskiego, opracowane przez Krystynę Czerni, opublikowane w roku 2009, w tomie Zofia i Jerzy Nowosielscy, *Korespondencja*. Praca jest też pierwszą próbą interpretacji dodatkowego bloku listów odnalezionych w roku 2021 (Tadeusz Różewicz, Zofia i Jerzy Nowosielscy. *Nieznana korespondencja (1956–2001)*), które stanowią aneks do powyższej książki.

Podjęte w pracy analizy składają się na wspólny obraz interferencji sztuki/literatury wybranych przez mnie artystów.